

**М. С. Опанасенко, О. В. Терешкович, Б.М. Конік,
М. І. Калениченко, Л. І. Леванда**
РЕЗУЛЬТАТИ ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ ТУБЕРКУЛЬОЗУ ЛЕГЕНЬ У ДІТЕЙ

ДУ «Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського НАМН України»

Згідно даних ВООЗ в 2017 році 1 мільйон дітей захворіли на туберкульоз (ТБ) та 230000 дітей померли від нього (включаючи дітей з ВІЛ-асоційованим ТБ). За даними Партнерства «Зупинити ТБ», щодня в світі від ТБ помирає біля 200 дітей. Особливо гостро ця проблема стоїть серед контингенту дітей, хворих на мультирезистентний туберкульоз (МРТБ) і туберкульоз з розширеною медикаментозною резистентністю (РРТБ). Як правило, це діти, інфіковані внаслідок сімейного контакту з соціально неблагополучних сімей. Проблема ускладнюється тим, що в Україні існують відділення дитячої фтизіатрії, але немає жодного спеціалізованого дитячого фтизіохірургічного відділення, а проведення оперативного лікування у дітей, хворих на ТБ має свої особливості.

Метою даного повідомлення є ознайомлення широкого кола лікарів з власним досвідом хірургічного лікування дітей та підлітків, хворих на ТБ легень.

Матеріали і методи

Нами були проаналізовані результати хірургічного лікування 79 дітей, хворих на ТБ легень за період з 2008 по 2018 роки. В дослідження були включені діти та підлітки до досягнення ними 18-ти років. На проведення дослідження було отримано інформовану згоду батьків дітей або їх опікунів. Для виконання завдання дослідження були проаналізовані історії хвороб прооперованих хворих (форма № 003/0), виписки з історій хвороб (з інших стаціонарів), «Журнал запису оперативних втручань у стаціонарі» (форма № 008/0), а також частково була використана локальна електронна база даних НІФП НАМНУ сформована із застосуванням програм «МСMEDScientific» і «EMCiMED». Встановлення випадку МРТБ (РРТБ) легень проводилося відповідно до діючих стандартів діагностики ТБ.

Основними методами дослідження були мікробіологічний, молекулярно-генетичний і рентгенологічний. Рентгенографія органів грудної порожнини (ОГП) виконувалась перед операцією, на 1–3 і на 12–15 добу після операції та перед випискою. Спіральна комп'ютерна томографія (СКТ ОГП) виконувалась перед операцією, після операції (за показаннями), через 2 місяці після операції, через 6–12 місяців і в подальшому 1 раз в рік.

Серед прооперованих пацієнтів переважали підлітки чоловічої статі. Середній вік хворих склав 13,1 років (від 4 до 17 років). Наймолодшою дитиною в досліджуваній групі був хлопчик 4-х річного віку, якому була

виконана відеоасистована нижня лобектомія зліва. Коефіцієнт чоловіча/жіноча стать — 45 (57,0%)/34 (43,0%). 9 (11,4 %) пацієнтів були прооперовані з приводу рецидивів ТБ легень. Серед прооперованих пацієнтів 26 (32,9 %) хворих мали МРТБ/РРТБ. Серед цих 26 хворих розподіл за профілем резистентності був наступним: хворих на МРТБ було 20 осіб (76,9 %); хворих на РРТБ — 6 (23,1 %).

Розподіл дітей за формами ТБ представлений в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл прооперованих хворих за формами туберкульозного процесу

Клінічна форма туберкульозу	Кількість хворих	Відсоток (%)
Фіброзно-кавернозний	26	32,9
Дисемінований	12	15,2
Туберкуломи	22	27,8
Туберкульоз внутрішньогрудних лімфовузлів	1	1,3
Туберкульозний плеврит	9	11,4
Емпієма плеври	7	8,9
Пневмоторакс	2	2,5
Всього	79	100

Всі хворі в передопераційному і післяопераційному періоді були консультовані дитячими фтизіатрами НІФП НАМНУ. Ключовими елементами передопераційної підготовки були протитуберкульозна терапія і санація трахео-бронхіального дерева. Слід відмітити, що особливістю перебігу ТБ у дітей є більш часте, ніж у дорослих, враження специфічним процесом трахео-бронхіального дерева. У 37 (46,8 %) дітей, було виявлено ознаки перенесеного ТБ трахео-бронхіального дерева, або «свіжих» туберкульозних змін. Види проведених оперативних втручань у дітей, хворих на ТБ представлені в табл. 2.

Результати

Загальна ефективність оперативного лікування в строках спостереження до 10-ти років склала 97,5 %. Тобто досягти припинення бактеріовиділення, за його наявності, покращення клінічного стану, закриття порожнин розпаду, позитивної клінічної і рентгенологічної динаміки вдалось у 77 хворих (97,5 %). Післяопераційної летальності не було. Післяопераційні ускладнення розвинулись у 11 (13,9 %) хворих. У всіх випадках вони були ліквідовані і не вплинули на загальних результат лікування. У 2 (2,5 %) дітей після виконання лобектомії виникла мікрофістула з формуванням обмеженої залишкової плевральної порожнини. Ускладнення було лікві-

Таблиця 2
Види проведених оперативних втручань у дітей, хворих на туберкульоз

Вид оперативного втручання	Кількість хворих	Відсоток (%)
Лобектомія	19	24,1
Сегментектомія	14	17,7
Пневмонектомія	1	1,3
Плевректомія з декортикацією	6	7,6
Плевректомія з декортикацією з коригуючою торакопластиком	1	1,3
Лобектомія з коригуючою торакопластиком	1	1,3
Комбінована резекція (в/доля +S6) з коригуючою торакопластиком	1	1,3
Полісегментарні резекції	2	2,5
VATS-резекції легені	10	12,7
Відеоторакоскопічна санація плевральної порожнини	7	8,9
Відеоторакоскопія з біопсією плеври	9	11,4
Відеоторакоскопія з біопсією плеври і внутрішньогрудних лімфовузлів	1	1,3
Відеоасистована біопсія легені	2	2,5
Відеоасистована коагуляція бул, плевродез	2	2,5
Інші	3	3,8
Всього оперативних втручань	79	100

довано шляхом виконання лікувальних ФБС з коагуляцією мікрофістули. У 5 (6,3 %) випадках спостерігалось недорозправлення легені в ранньому післяопераційному періоді. В 3-х (3,8 %) випадках була виконана повторна відеоторакоскопія з санацією і додатковим дрениванням залишкової плевральної порожнини. В 1 (1,3%) випадку після проведення відеоторакоскопічної санації емпієми плеври, що виникла внаслідок перфорації каверни, тривалий час спостерігався скид повітря по дренажам і недорозправлення легені, що потребувало декількох повторних дренивань і відеоторакоскопічної санації порожнини плеври. В одному випадку 1 (1,3 %), після виконання пульмонектомії спостерігалась підвищена резорбція ексудату з залишкової плевральної порожнини з дискомфорними явищами для пацієнтки і клінічно значущим зміщенням органів межистіння. В 1 (1,3 %) випадку виник післяопераційний синдром Бернара-Горнера і в 1 (1,3%) випадку спостерігалось нагноєння післяопераційної рани. Ці ускладнення було ліквідовано консервативними методами.

Рецидиви ТБ в післяопераційному періоді зареєстровано у 2 (2,5 %) пацієнтів. У 1 (1,3 %) випадку у пацієнта з

МРТБ після комбінованої резекції (верхня доля + S6 справа) з коригуючою торакопластиком через 4 роки після операції діагностована порожнина розпаду в лівій легені. В другому випадку дитина з родини ромів не отримувала призначеного фтизіатром лікування. Через 2 роки діагностовано рецидив ТБ. Безпосередньо наявність рецидивів в обох випадках не пов'язана з оперативним лікуванням, однак обидва випадки були віднесені нами до невдач лікування.

Висновки

Хірургічне лікування є можливим засобом підвищення ефективності лікування дітей, хворих на ТБ легень в умовах епідеміологічної ситуації в Україні.

Особливістю перебігу ТБ у дітей є більш часте, ніж у дорослих, враження специфічним процесом трахеобронхіального дерева. У 37 (46,8 %) дітей, тобто майже у половини, було виявлено ознаки перенесеного туберкульозу трахеобронхіального дерева, або «свіжих» туберкульозних змін.

Ефективність оперативного лікування ТБ легень у дітей в строках спостереження до 10-ти років склала 97,5 %. Післяопераційної летальності не було. Рецидиви ТБ в післяопераційному періоді у 2 (2,5%) пацієнтів.

При хірургічному лікуванні ТБ легень у дітей перевагу слід віддавати анатомічним резекціям, оптимальним варіантом операції є лобектомія. Відеоасистовані малоінвазивні резекції легень мають переваги над традиційними хірургічними втручаннями з використанням торакотомії, дозволяють знизити травматизм операції і зменшити термін післяопераційного стаціонарного лікування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства охорони здоров'я України. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги дорослим «Туберкульоз» 04.09.2014 р.
2. Разумовский А. Ю. и др. Торакокопическая резекция легких у детей. Вестник РГМУ. 2009. № 6. с. 23–27.
3. Фещенко Ю. І., Білогорцева О. І. Туберкульоз у дітей та підлітків в Україні, динаміка основних показників за 10 років // Укр. пульмонолог. журн. 2016. № 2. С. 27–29.
4. Dewan RK, Pezzella AT. 2016. Surgical aspects of pulmonary tuberculosis: an update. Asian Cardiovasc Thorac Ann. (8):835-846.
5. Harris RC, Khan MS, Martin L.J et al. 2016. The effect of surgery on the outcome of treatment for multidrug-resistant tuberculosis: a systematic review and meta-analysis. BMC Infect Dis. 16:262.
6. Kumari M1, Shah I. 2017. Need for Revision of Guidelines for Management of DR-TB in Children. Indian Pediatr. 54(2):164-165.
7. Klotz LV, Lindner M, Hatz RA. 2015. Pulmonary Tuberculosis—Is Surgery still Necessary? Zentralbl Chir. 1:536-42.
8. Marfina GY, Vladimirov KB, Avetisyan AO et al. 2018. Bilateral cavitary multidrug- or extensively drug-resistant tuberculosis: role of surgery. Eur J Cardiothorac Surg. 53(3):618-624.
9. Ots ON, Agkatsev TV, Perel'man M I. 2009. Surgical treatment for pulmonary tuberculosis with Mycobacterium resistance to drugs. Probl Tuberk Bolezn Legk. (2):42-9.
10. Wang L, Xia F, Li F et al. 2017. Pulmonary resection in the treatment of multidrug-resistant tuberculosis: A case series. Eur J Cardiothorac Surg. 2018 Mar 1;53(3):618-624.